

Dünya Kooperatifçilerini tanıtıyoruz :

MİTHAT PAŞA

**ÖLÜMÜNÜN 82. YILI DOLAYISIYLA KOOPERATİFÇİLİ-
ĞİMİZİN İLK TOHUMLARINI ATAN MİTHAT PAŞA'YI
MİNNET VE SAYGI İLE ANIYORUZ.**

Büyük devlet adamlarımızdan Mithat Paşa, 1822 yılında İstanbul'da doğmuştur. Asıl adı Ahmet Şefik'dir. 1834 de «Dıvanı Hümayün» kalemine girdikten sonra, «Babıali» kalemle-
rinin geleneğine göre, âmirleri tarafından kendisine Mithat ünvanı verilmiştir. Sırasıyla bir
çok memuriyetlerde, Valiliklerde, Devlet Şurası Reisliğinde, Adliye Nazırlığında bulunmuş
ve iki defa Sadrazam olmuştur. 1884 yılında Taif'te ölmüştür.

Biz burada daha ziyade büyük devlet adamının, Ziraat Bankası'nın ve bilhassa T. Kredi
Kooperatiflerinin kurulması yolunda yapmış bulunduğu büyük hizmet ve gayretlerden kısaca
bahsedeceğiz.

Kooperatifçiliği: Türk yurduna sayısız hizmetlerde bulunmuş olan Mithat Paşa'nın mem-
lekete kazandırdığı çeşitli iktisadi eserler arasında, «Memleket Sandıkları» hiç şüphesiz en
başta gelenlerdendir. Ziraî kredi sahasında kooperatif bünyesine yakın bir halk teşkilâtını
ilk defa düşünen ve kuran büyük bir insandır. Mithat Paşa'nın 1863 yılında ilk tecrübelerini
yaptığı ve 1867 yılında da bütün memlekete teşmil ettirdiği «Memleket Sandıkları», koope-
ratif bünyesinin bütün hususiyetlerini haliz olmamalarına rağmen, birçok bakımlardan ziraî
kredi kooperatifi hüviyetini taşımaktadırlar.

Köylü kredi müessesesi olan «Memleket Sandıkları» kooperatif esaslarına göre değer-
lendirilince memleketimizde ziraî kredi kooperatifleri hareketlerinin tâ 1863 de başladığını

kabul etmek lâzımdır. Mithat Paşa'yı memleketimizde zirai kooperatif hareketlerinin öncüsü olarak çok yerindedir ve haklı bir inanıştır

Mithat Paşa, Tuna ilinde vazife görürken. ziraat işlerinde köylülerin kredi bulmaktaki zorluklarını ve çeşitli şekillerde alınabilen murabaha kredisinin büyük zararlarını takdir ederek buna karşı ilk defa ciddi ve esaslı bir şekilde mücadele çarelerini arayan ilk devlet adamımızdır.

Mithat Paşa, «Memleket Sandığı» adını verdiği ilk zirai kredi teşkilatını ilk defa tecrübe mahiyetinde olmak üzere 1863 yılında o zamanki Tuna ilinde ve şimdiki Bulgaristan-Yugoslavya hududunda bulunan Pirot kasabasında kurmuştur. Bu teşkilatın ilk denemelerinden müsbet neticeler alınınca bu gibi sandıkların bütün memleketi faydalı olacağını düşünmüş ve hazırladığı bir nizamname projesini hükümete takdim ederek bu işin memleket için haliz olduğu büyük ehemmiyeti belirtmiştir. Bu nizamname hükümetçe kabul olunarak «Memleket Sandığı» adı verilen bu teşkilatın yurdun her tarafında kurulması 1867 yılında bütün valilere vazife olarak verilmiştir. Bu suretle devlet, zirai kredi işlerini kendi mevzuatı ve idari işleri arasına almıştır.

Memleket Sandıklarına lâzım olan sermaye ilk yıllarda müstahsilin müsterek ve mec-buri yardım esasına göre toplanmıştır. Bütün ilçe zürraından bir çift öküz başına yarım kile (takriben 15 kilo) buğday alınmıştır. Memleket Sandıklarının işe başlayabilmeleri için her ilçe dahilinde satılan mahsulden toplanan paranın en az 200 lirayı bulması beklenmiştir. İlk kuruluş yıllarında bu sandıklar kasabada pazar kurulduğu günlerde açık bulundurulmuştur. Haftada bir defaya inhisar eden bu muamele günü sermayenin ve muamelenin artması ile sonradan sıklaştırılmıştır. «Memleket Sandıkları» çiftçi olmak şartıyla herkese şahsi kefaletle veya rehinle kredi vermişlerdir. Verilen kredi için ayda % 1 hesabıyla faiz alınmıştır. Ödeme müddeti üç aydan aşığı ve bir seneden yukarı olmamıştır. Bir şahsa verilen azami kredi miktarı da 20 lira olarak tahdid edilmiştir. Bu sandıkların idare masrafları da en asgari bir ölçüde tutulmuştur. Bir yıl zarfındaki umumi sarfiyat miktarı beş lirayı geçirilmemiştir.

Sandıkların idaresi ilçe ahali tarafından ekseriyetle seçilen ve sandık emini adı verilen ve ücretsiz çalışan 4 kişiden teşekkül eden bir heyete verilmiştir. Muhasebe ve kalemlerine de bakmak üzere ayrıca ücretli bir kâtip kullanılmıştır. Kâtime verilen ücrete karşılık olmak üzere ikrazatta faizden başka bir defaya mahsus olmak ve ikraz olunan paranın miktarına göre değişmek üzere kaydiye ücreti alınmıştır. Zamanla ve pratik icaplara uymak düşüncesiyle memleket sandıklarının nizamnamesinde bazı değişiklikler yapılmıştır. Memleket sandıklarının sermayeleri yalnız vergi gelirlerine inhisar ettirilmiş ve bu sebepten sermaye miktarları, dolayısıyla faaliyetleri mahdut kalmıştır.

Memleket sandıklarının daha faal bir hale getirebilmek için, 1883 yılında bazı tedbirler alınmıştır. İlk ciddi tedbir sermayelerin çoğaltılmasıdır. Gerek imece suretiyle ve gerekse çift hayvanı üzerinden toplanan sermayenin sandıklara daimi ve esaslı bir gelir kaynağı olmadığı görüldüğünden, devamlı bir kaynak aranmıştır. Bu maksatla da, aşar vergisinin bir miktar çoğaltılması kararlaştırılmış ve 1883 yılında başlamak üzere ondabir nisbetinde artırılmıştır. Bu ilâveye menafi hissesi adı verilmiş ve memleket sandıkları da buna izafeten «Menafi sandıkları» ismini almışlardır. İdari sahada da yeni tedbirler alınmış ve sandıklar doğrudan doğruya hükümetin murakabesine tâbi tutulmuştur.

Ziraat sahasında mütemadiyen artan kredi ihtiyacı yeni bir teşkilatın kurulmasını hazırlamış ve 1888 senesinde bu sandıklar tamamen kaldırılarak yerlerine Ziraat Bankaları kurulmuştur. Bu inkişaf seyrine göre memleket sandıkları Ziraat Bankasının temelini teşkil etmektedir. 1889 yılında yurdun 331 yerinde Ziraat Bankası faaliyete geçirilmiştir. Bir yıl içinde bu kadar geniş teşkilatın faaliyete geçirilebilmesi ancak daha evvelden menafi sandıklarının mevcut bulunması ile mümkün olabilmiştir. Ziraat Bankası ise devamlı bir şekilde inkişaf kaydederek yurdumuzun en büyük mali müesseselerinden biri olmuştur.

Yurda yaptığı hizmetleri saymakla bitiremeyeceğimiz büyük devlet adamı Mithat Paşa. Ziraat Bankası ve T.K. Kooperatiflerinin kurucusu, hazırlayıcısı ve temellerinin atıcısıdır.

Mithat Paşa'yı her zaman olduğu gibi, bu ölüm yıldönümünde de saygı ve şükranla anmak, hepimizli borcudur.

